

Тетяна ДОБКО

Довідково-бібліографічне обслуговування в електронну еру: розвиток навігаторської функції

У статті зроблена спроба осмислити розвиток системи довідково-бібліографічного обслуговування в умовах інформаційного переважання, розширення репертуару і обсягів електронних інформаційних ресурсів, технологічних змін. Висвітлено роль бібліографа як інформаційного посередника і консультанта в умовах інформатизації. Зроблено висновок про підвищення значення довідково-бібліографічних служб бібліотек у забезпеченні інформаційних запитів користувачів, ефективна діяльність яких залежить від розвитку навігаторської функції, випереджувального довідково-бібліографічного обслуговування, підвищення професіоналізму кадрів і відповідного матеріально-технічного забезпечення.

Період переходу від постіндустріального суспільства до інформаційного характеризується інтеграцією світових інтелектуальних сил, створенням комп'ютерних мереж, які акумулюють наукові, економічні, господарські, технічні, культурні і духовні надбання. Інноваційний розвиток усіх сфер науки і виробництва все більше залежить від інформаційних технологій, інформаційного забезпечення, інформація стає найважливішим стратегічним чинником розвитку науки і суспільства.

Розширення обсягу інформаційних ресурсів (ІР), широке застосування різноманітних засобів для їх збереження та передачі посилює значення науки у їх використанні і роль діяльності довідково-бібліографічних служб в інформаційному забезпеченні. Нами зроблена спроба осмислити зміни і тенденції, які відбуваються у діяльності служб довідково-бібліографічного обслуговування (ДБО) у відповідності з викликами інформаційного суспільства. Адже проблема доступу до інформації в електронну еру ще більше загострюється. Нині користувачі поставлені перед проблемою: де шукати необхідну інформацію – у книжкових фондах бібліотек або на CD-ROM, DVD чи скористатися ресурсами мережі Інтернет.

Принципово змінене інформаційне середовище, з одного боку, дає можливість будь-якому окремому користувачу завдяки підключенню до мережі Інтернет вести інтерактивний пошук, задовольняти свої особисті інформаційні потреби, з іншого – інтенсивний розвиток традиційних ІР та електронних інформаційних ресурсів (ЕІР) призводить до ускладнення знаходження необхідної інформації. На запити користувачів пошукові системи мережі Інтернет видають часом тисячі послань, які тільки формально відповідають сформульованому пошуковому припису, а не реальній інформаційній потребі користувача. Неупорядкованість, стихійність й екстенсивність розвитку мережі Інтернет спонукає кож-

ного дослідника самостійно обстежувати інформаційне середовище або користуватися послугами інформаційних компаній, інфопосередників, які надають відповідні послуги.

В індустрії інформаційних послуг зростає роль бібліотеки як найбільш доступної інституції та бібліотекаря (бібліографа) як інформаційного посередника. Відповідаючи на вимоги часу, навігаторську функцію по організації, систематизації, пошуку та використанню інформації бібліотеки повинні взяти на себе, адже їхні фахівці знають, як організована і структурована інформація, упорядковані традиційні інформаційні масиви. Універсальні та спеціалізовані наукові бібліотеки повинні осмислити свою роль в інформаційному забезпеченні науково-дослідних робіт, виробничих і освітніх потреб й спрямовувати зусилля у напрямі організації інтелектуального доступу до довідково-інформаційних ресурсів, документно-ресурсної бази наукових досліджень, створення та покращання сервісних умов, підвищення культури інформаційного обслуговування.

Розвиток навігаторської функції відбувається в межах бібліографічної діяльності бібліотеки, системи інформаційного забезпечення користувачів. Послуги щодо пошуку інформації у бібліотеках традиційно здійснюються службами довідково-бібліографічного обслуговування (ДБО), які можуть функціонувати як окремий підрозділ та/або надаватися фахівцями спеціалізованих відділів обслуговування. Як традиційний вид бібліографічної діяльності ДБО нині знаходиться на новому етапі розвитку, пов'язаному з широким застосуванням комп'ютерних технологій для створення і використання довідково-бібліографічного апарату.

У сучасних умовах інформаційна функція бібліотек тісно пов'язана з проблемами забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів. Вона зростає, розширюється, стає пріоритетною, разом з тим, набуває ресурсо-орієнтованого, ресурсо-аналітичного та ресурсо-оціночного характеру. Нині навіть найбільші книгозбірні світу не ставлять собі за мету збирати усі накопичені людством знання, відбиті у документах, та це не

Добко Тетяна Василівна, канд. іст. наук, с. н. с., завідувачка відділу довідково-бібліотечного обслуговування НБУВ.

лише нереально, а й економічно не вигідно. Пріоритетним стає знання про інформацію, що потребує орієнтації в інформаційних ресурсах, їх оцінки та аналізу, організації доступу до них. Доступність інформації в електронну еру стає багато в чому залежною від стану довідково-бібліографічного обслуговування, орієнтації користувачів в ІР. На перший план виходить навігаторська функція.

Навігація (латинського походження, *navigatio*) – наука про способи вибору шляху та методи водіння суден, літальних та космічних апаратів тощо. Відповідно «навігатор» (англ. *navigator*, лат. *navigatio*) – фахівець з навігації, в інформатиці – сукупність програм для орієнтації у складних файлових структурах, інформаційних масивах [18, с. 309].

В електронному інформаційному просторі розглядається навігатор (*browser*) як засіб навігації в середовищі гіпермедійних документів. Визначають графічний навігатор як засіб графічного представлення гіпермедійних вузлів і зв'язків, що дозволяє користувачу виконувати навігацію у мережі, та автоматичну навігацію як вибір раціонального шляху пошуку записів у базі даних, які виконуються програмними засобами системою управління базами даних (СУБД) автоматично. Відповідно навігація у базі даних (*database navigation*) – процес руху по логічно пов'язаним даним в ієрархічній та мережевій базі даних з метою пошуку потрібних записів, маршрут якого визначається користувачем або програмними засобами СУБД [3, с. 49].

У системі довідково-бібліографічного обслуговування ми розглядаємо розвиток навігаторської функції як об'єктивної умови інформаційного забезпечення користувачів в умовах інформатизації, що ґрунтується на визначенні оптимальних шляхів пошуку та організації доступу до інформації.

ДБО є сферою бібліотечно-інформаційної діяльності, котра найшвидше відчуває зміни технологічного середовища та змушена адекватно реагувати на вимоги та запити користувачів, які змінюються відповідно до соціогуманітарної, соціокомунікативної ситуації. Нині саме від стану розвитку сфери ДБО залежить ефективне використання інформаційного ресурсу, доступ до знань, повноцінне забезпечення інформаційних запитів користувачів.

ДБО як вид бібліографічної діяльності передбачає взаємодію двох суб'єктів: користувача (фізичної чи юридичної особи), який має інформаційну потребу і бібліографа (особи, яка здійснює довідково-бібліографічне обслуговування відповідно до разового інформаційного запиту користувача).

Збільшення обсягів інформації та створення її надлишків, універсальність та ексклюзивність запитів користувачів потребують оперативності бібліографічного пошуку та релевантності інформації. Відбір джерел, які містять потенційно необхідну інформацію, вимагає їх попереднього вивчення, оцінки та аналізу, які здійснює фахівець у галузі інформаційного пошуку, та відповідних практичних навичок їх використання.

Навігаторська функція:

- спрямована на інформування реальних і потенційних користувачів у наявних ІР, можливостях їх використання;
- впливає на визначення доцільності придбання традиційних довідково-бібліографічних ресурсів та ЕІР або організації доступу до них та/або необхідності їх створення;
- зумовлює удосконалення та ефективне використання довідково-бібліографічного апарату (ДБА);
- передбачає орієнтацію користувачів в інформаційно-пошукових системах;
- визначає вибір раціонального шляху та стратегію оптимального пошуку в інформаційно-пошукових масивах;
- сприяє оперативному пошуку інформації в традиційних та електронних інформаційних ресурсах з метою релевантного задоволення інформаційних запитів користувачів відповідно до їхніх індивідуальних або колективних потреб;
- передбачає підготовку методичної, аналітичної, довідкової інформації для користувачів (інструкцій, пам'яток, інформаційних листків, путівників, оглядів, анотованих каталогів тощо), котрі інформують про ДБА або його окремі структурні частини.

Розвиток навігаторської функції вимагає постійного моніторингу вторинних ІР та потреб користувачів. В умовах інформаційного перевантаження, розширення репертуару ІР, паралельної появи електронних і друкованих видань, з одного боку, і фінансових обмежень, з іншого, зростає роль використання вторинного інформаційного потоку – різноманітних бібліографічних і реферативних баз даних (БД), які застосовуються для ретроспективного пошуку і поточного інформування, визначення наявності документа у фондах конкретної установи, пошуку фактографічної чи тематичної інформації згідно запиту користувача тощо, є засобом доступу до первинних документів. Вторинні документи містять інформацію, отриману на основі аналітико-синтетичної та логічної переробки і систематизації первинних документів. Відбиваючи зміст первинних джерел у згорнутому вигляді, вони полегшують пошук в інформаційному потоці опублікованих та електронних документів. Не зважаючи на тенденцію до збільшення кількості повнотекстових систем, реферативно-бібліографічні БД зберігають свою привабливість для користувачів за рахунок розвиненої логічної структури, потужного пошукового апарату та високої релевантності пошуку науково-технічної інформації.

Домінування навігаторської функції у ДБО обумовлене невинним розвитком ІР у різних формах, все більшою доступністю нових каналів розповсюдження інформації, активним впровадженням у бібліотеках локальних комп'ютерних мереж та організацією доступу до Інтернет як нової бібліотечної послуги.

На формування інформаційних запитів користувачів впливають перш за все процеси, які відбуваються в світі

та державі, наукові, виробничі, освітні, духовні, власні потреби, які змінюються відповідно до розвитку науки, нових поглядів, управлінських рішень тощо. В умовах технологічних змін сутність довідково-бібліографічного обслуговування, вихідною умовою якого є запити користувачів інформації, а змістом – підготовка відповідей на них у вигляді фактографічних і бібліографічних довідок, практично не змінюється. Технологічно ДБО є сукупністю процесів прийняття разових запитів, здійснення відповідно до них інформаційного пошуку і надання довідки або консультації.

В якості основних тенденцій у довідково-бібліографічній діяльності можна виділити наступні: збільшення кількості виробників нових знань, зростання залежності ДБО від стану ДБА та розвитку взаємодії між створювачами ЕІР та їх розповсюджувачами і користувачами, розширення сфери надання консультаційних послуг, насамперед щодо використання ЕІР. Останнім часом ширшої практики набуває задоволення інформаційних запитів користувачів шляхом електронних конференцій, використання електронної пошти для прийняття запиту та надання відповіді, впровадження онлайнового ДБО.

Підготовка довідково-бібліографічної інформації у випереджувальному режимі – один з перспективних напрямів ДБО, спрямований на забезпечення потенційних запитів користувачів. До прикладу: виявлення, аналіз та узагальнення типових запитів, прогнозування появи нових запитів (відповідно до розвитку нових напрямів науки чи галузі діяльності або певних ювілейних, пам'ятних дат тощо), підготовка на них відповідей, складання тематичних списків літератури, і наочне представлення готової інформації (у традиційній чи електронній формі) або видача її після надходження запиту. Звичайно, це разом з тим сприяє інтеграції науково-інформаційної і довідково-бібліографічної діяльності бібліотеки, інтеграційним процесам створення ІР і обслуговування ним.

Не змінюючи сутності самого процесу обслуговування, служба ДБО застосовує сучасні можливості для задоволення інформаційних запитів споживачів, нові ЕІР використовує за новими технологіями, що значно сприяє ефективності діяльності та розширює інформаційну базу для виконання всіх типів довідок: тематичних, аналітичних, фактографічних, адресних, уточнювальних, залежно від конкретного запиту та можливостей пошукових систем і конкретних БД (бібліографічних, реферативних, тематичних, фактографічних тощо). Використання повнотекстових БД (наприклад, сучасного законодавства України) дозволяє споживачам після здійснення інформаційного пошуку отримувати повний текст документа, що визначає нову якість обслуговування.

Оперативність та якість надання інформаційних послуг значним чином залежить від уміння персоналом довідково-бібліографічних служб використовувати сучасний довідково-бібліографічний апарат – сукупність довідкових та бібліографічних видань, каталогів та картотек бібліотек, баз даних, призначених для струк-

турування, пошуку та надання доступу до інформації.

В умовах впровадження комп'ютерних технологій ДБА як база для задоволення запитів користувачів суттєво трансформується: змінюються структура, змістове наповнення, принципи його формування та організація доступу до нього. У зв'язку з тим, що віртуальний довідково-бібліографічний апарат, який містить сукупність довідкових і бібліографічних джерел, що знаходяться за межами бібліотеки та надаються в режимі віддаленого доступу, за умов його використання є реальним каналом інформаційного забезпечення користувачів, фахівці довідкових служб повинні скерувати свої зусилля на розвиток навігаторської функції, орієнтацію споживачів у доступних ЕІР.

Ефективне забезпечення інформаційних потреб користувачів викликає постійну необхідність вивчення та удосконалення ДБА, аналізу його використання в процесі здійснення ДБО, внесення певних коректив у його формування.

На розвиток саме навігаторської функції впливає підвищення комп'ютерної грамотності користувачів. Нині можна виділити такі основні напрями надання довідково-бібліографічних послуг:

- 1) підготовка бібліографічних і фактографічних довідок згідно з запитом користувачів (в усній та письмовій формах);
- 2) сприяння користувачам у здійсненні самостійного пошуку у ЕІР (на компакт-дисках (КОД) або мережі Інтернет).

Розвиток навігаторської функції в електронну еру передбачає орієнтацію більшою мірою на потенційного користувача та сприяння його самообслуговуванню під час пошуку інформації. Це яскраво виявляється у другому випадку: перехід від процесу безпосереднього виконання довідки персоналом до надання, у разі потреби, користувачеві консультативної допомоги при виборі ресурсів пошуку, пошукових систем або визначенні його стратегії та послідовності. При цьому бібліограф довідкової служби стає інформаційним посередником, інформаційним консультантом – навігатором. Не зважаючи на те, що до бібліотек приходять нове покоління користувачів, комп'ютерно грамотних та обізнаних з можливостями Інтернет, роль бібліографа як посередника між документом та користувачем набуває все більшого значення. Інформаційних працівників ще називають: інформаційними брокерами, інформаційними фахівцями, мережевими бібліотекарями тощо. Вибір чи рекомендація релевантних запиту документів з огляду на невпинне розширення репертуару електронних і друкованих ІР стає не такою легкою справою. Модель задоволення читальських запитів «запит-відповідь» все частіше потребує всебічного вивчення й глибокого осмислення інформаційної потреби користувача, попереднього дослідження довідково-бібліографічних ІР, визначення оптимальної стратегії пошуку, щоб, як наслідок, заощадити час пошуку необхідної інформації.

На нашу думку, фахівці сфери ДБО все більше стають дослідниками інформаційних ресурсів, інформа-

ційними аналітиками та експертами інформаційних систем чим шукачами інформації. Електронний спосіб пошуку інформації є процесом, що потребує вірного вибору IP і застосування формалізованих процедур на основі різних пошукових стратегій, які визначаються користувачем. Фахівець сфери ДБО повинен володіти глибокими теоретичними знаннями джерельної бази, аналітичними і практичними навичками в галузі організації та пошуку інформації, вільно орієнтуватися у ресурсах Інтернет, постійно відслідковувати появу нової довідково-бібліографічної інформації, розвивати творче мислення, прогнозувати тематику запитів користувачів, розробляти моделі їх задоволення, використовувати у кожному окремому випадку саме такі пошукові системи і БД, які забезпечують високу релевантність, повноту, точність і оперативність пошуку.

Фахівці сфери ДБО повинні систематично досліджувати тенденції та змістові зміни потреб користувачів, вивчати можливості їх задоволення, впливати на визначення політики їхнього інформаційного забезпечення. Тому важливо не лише налагодити систему безперервної освіти, підвищення кваліфікації фахівців, які впроваджують та реалізують комп'ютерну бібліотечно-інформаційну технологію і здійснюють ДБО, а потрібно й глибоке усвідомлення важливості саме їхньої ділянки роботи й того, що постійна самоосвіта, оновлення знань є ключовим чинником удосконалення їхньої діяльності. ДБО є процесом постійного навчання, як для замовника інформаційної послуги, так і для того, хто її надає. Це потребує створення навчально-консультаційних центрів, розробки і впровадження нових методик, пов'язаних з пошуком та відбором інформації за допомогою телекомунікаційних технологій, її аналізом і перетворенням на знання.

Слід зауважити, що усі мережеві інформаційно-пошукові системи та системи пошуку інформаційних продуктів на компакт-дисках, створених різними виробниками, забезпечують використання основних логічних операторів, проте мають свої специфічні особливості. Наш практичний досвід використання БД на компакт-дисках протягом десяти років засвідчує, що ефективно обслуговування ними потребує глибокого вивчення пошукових систем, розробки інструкцій пошуку, практичних занять. З метою активізації використання ЕІР та результативного пошуку у БД на CD-ROM у відділі ДБО НБУВ розроблені інструкції для пошукових систем WinSPIRS (компанії SilverPlatter Information), ProQuest (Bell & Howell Information and Learning), фірми EBSCO Publishing та ін., постійно актуалізуються анотовані каталоги баз даних.

Це зумовлено все ще неуніфікованістю програмного забезпечення, що застосовується виробниками інформаційних продуктів на компактних оптичних дисках, різними пошуковими можливостями інформаційних продуктів на CD-ROM, DVD, принципами роботи з їх аналогами в Інтернеті. Слід зауважити, що з огляду на конкуренцію, світові виробники інформаційних продуктів значно просунулися у питаннях розробки дружніх інтер-

фейсів, пропонують своїм клієнтам вбудовані перекладачі на ряд поширених мов (німецьку, італійську, французьку тощо).

Розвиток навігаторської функції потребує не лише підвищення кваліфікації персоналу, набуття ним навичок для роботи з новими програмними продуктами та комп'ютерним обладнанням, але й професійної активності, уміння та бажання зберігати, систематизувати, робити доступними знання для різних категорій користувачів.

Нині все більше довідкових, енциклопедичних видань створюються паралельно з друкованими в електронній формі, надаються користувачам через мережу Інтернет. Це спонукає фахівців бібліотек постійно здійснювати моніторинг та порівняльний аналіз ЕІР, вирішувати два взаємопов'язаних завдання: інформувати про доступні універсальні чи галузеві довідково-бібліографічні ресурси у глобальній мережі та спрямовувати зусилля на формування електронних бібліотек довідково-бібліографічного профілю.

Нині бібліотеками України активно створюються проблемно-орієнтовані бази даних, які розкривають їхні фонди та висвітлюють галузеві чи тематичні проблеми відповідно до потреб певних регіонів, конкретних замовників і потенційних користувачів, здійснюється інформаційно-аналітичне забезпечення вищих та регіональних органів законодавчої та виконавчої влади. Електронні каталоги (ЕК) ведуться в усіх бібліотеках: загальнодержавного рівня, обласних наукових, юнацьких, дитячих, спеціалізованих наукових. Бібліотеки України накопичили значні масиви бібліографічних даних, надають доступ до своїх ЕК через мережу Інтернет. Всебічне вивчення цих ресурсів та інформація про їх змістове наповнення є передумовою ефективного задоволення інформаційних запитів користувачів національними ІР, зосередженими у фондах бібліотек України.

Для забезпечення ефективності пошуку і релевантності інформації необхідно здійснювати підготовку довідкової інформації для користувачів: наочних інформаційних листків, електронних путівників про доступні довідково-бібліографічні ресурси, зведених анотованих каталогів і путівників по електронних інформаційних ресурсах України тощо. Створюючи каталоги БД, доцільно вміщувати детальну інформацію про їх головні характеристики такі як: назва БД, дані про виробника, тип, зміст, предметна галузь, обсяг, ретроспектива, мова документів, види документів, можливості доступу та використання. Надання у користування комерційних БД визначається ліцензійними угодами з їх виробниками (кількість автоматизованих робочих місць користувачів або необмежене мережеве використання), тому необхідна інформація про місцезнаходження БД на сайтах та у фондах конкретної бібліотеки чи її підрозділу.

Як приклад електронного путівника по ІР Інтернет можна розглядати довідкову інформацію про ресурси мережі, представлену на web-сайті НБУВ (<http://www.nbuv.gov.kiev.ua/>). Путівник розроблено фахівцями Центру бібліотечно-інформаційних технологій НБУВ.

Він постійно оновлюється і орієнтує в ЕІР мережі (пошукових засобах України та світу); інформує про бібліотеки України, які мають свої web-сайти (нині понад 50) і зарубіжні національні та спеціалізовані бібліотеки; допомагає вийти на ресурси електронних бібліотек, колекції словників, довідників, енциклопедій, електронних періодичних видань. Аналогічні путівники є на сайтах інших бібліотек. Широко видаються і постійно актуалізуються друковані путівники по ресурсах Інтернет (типу «Желтые страницы Internet», різноманітні самочителі тощо).

Однак задоволення кожного окремого запиту викликає новий пошук, який здійснюється у вже зміненому інформаційному середовищі. Тому важливо засвоїти основні принципи пошуку, головні його стратегії. Складність діяльності фахівця сфери ДБО полягає у необхідності розвивати вміння обрати з усієї сукупності джерел пошуку (інформаційно-пошукових систем, універсальних і галузевих довідково-бібліографічних ресурсів (традиційних і електронних)) саме той, який буде потенційно релевантний запиту конкретного користувача, зважаючи на мови, види документів, хронологічні межі, що обумовлюються завжди індивідуально, як вихідні умови пошуку. Частина запитів потребує комплексного використання усієї сукупності доступних довідково-бібліографічних ресурсів.

Можливість використання інформаційних ресурсів Інтернет частково вирівнює ситуацію з бібліотечно-інформаційним забезпеченням українських користувачів, беручи до уваги, що доступ до ЕК зарубіжних бібліотек та некомерційних довідкових і бібліографічних БД є безкоштовним, і те, що багато фірм-виробників надають також безоплатно доступ до повних текстів електронних періодичних видань.

Застосовуючи свій практичний досвід з використання традиційних вторинних документів, фахівці сфери ДБО визначають та рекомендують як базові джерела інформаційного пошуку ЕІР бібліотек та науково-інформаційних установ, які володіють достатнім інформаційним ресурсом у друкованій формі, здійснили ретроконверсію карткових каталогів, пропонують безкоштовний інтерактивний пошук глибокої ретроспекції (Бібліотека Конгресу США, Британська бібліотека, зведені електронні каталоги бібліотек Німеччини, Італії тощо) або є виробниками й розповсюджувачами поточної бібліографічної і реферативної інформації (ВІНІТІ, ІНІСН РАН, Інститут наукової інформації США, передплатні агенції та видавничі фірми EBSCO Publishing, SWETS, Shpringer тощо). Звичайно, пошук у них здійснюється, якщо користувача насамперед не задовольняють фонди національних, спеціалізованих, обласних бібліотек України або бібліотек вищих навчальних закладів чи органів НТІ.

Придбання баз даних та надання доступу до ІР провідних світових виробників слід розглядати як цілеспрямовану політику, що має стратегічне значення для розвитку наукового потенціалу, забезпечення наукових досліджень і виробничих потреб. При поповненні на-

укових бібліотек базами даних на КОД або забезпеченні інтерактивного доступу до світових БД, враховуючи їх високу вартість, слід зважати на дотримання бібліотеками визначеного профілю комплектування, здійснення моніторингу інформаційних потреб та використання ІР. Перспективний напрям – створення консорціумів бібліотек щодо забезпечення своїм користувачам онлайнового доступу до відомих у світі виробників та розповсюджувачів інформаційних ресурсів.

Саме тут виявляється розвиток навігаторської функції у діяльності служб ДБО: вивчення та аналіз ЕІР, забезпечення доступу до БД, інформація і реклама щодо можливостей їх використання, професійне консультування, сприяння підвищенню інформаційної культури користувачів, розширенню процесів їх самообслуговування при пошуку інформації.

При цьому слід мати на увазі, що віддаленою метою будь-якого бібліографічного пошуку (у випадку, якщо не йде мова про уточнення бібліографічних даних) є отримання першоджерела або реферату документа.

Важливо також враховувати, як використовується вторинна інформація. Часто бібліографічна інформація, отримана з БД, залишається для користувача лише інформацією «до відома», тому що отримати первинний документ чи його копію виявляється неабиякою проблемою. Для виконання своєї місії бібліотеки повинні володіти не лише відповідними інформаційними ресурсами, але й технологією доставки документів на базі сучасних засобів телекомунікацій. Слід зауважити, що організація електронної доставки документів в Україні ще не достатньо розвинута.

Формування та поповнення Наукової електронної бібліотеки України у НБУВ, розробка механізму доступу до неї, використання загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» як основи пошукового апарату електронної бібліотеки кардинально вирішує питання з забезпеченням користувачів національною науковою інформацією.

Забезпечення принципу свободи пошуку інформації та відкритого доступу до інформації сьогодні потребує вирішення комплексу заходів, пов'язаних з необхідністю посилення координації та кооперації діяльності бібліотек України і органів НТІ щодо формування сукупного ДБА, розробки та дотримання єдиних методологічних засад створення ЕІР, організаційно-методичного забезпечення. Співпраця провідних наукових бібліотек України щодо науково-теоретичної розробки проблем кооперативної каталогізації, розробки Національного формату представлення бібліографічних даних сприятиме:

- забезпеченню обміну бібліографічними даними;
- впровадженню корпоративної каталогізації та вирішенню проблем ретроконверсії карткових каталогів та картотек в електронну форму;
- створенню та функціонуванню об'єднаної цифрової бібліотечної системи, що набагато полегшить використання ДБА і позитивно впливатиме на оперативність забезпечення інформаційних запитів користувачів.

Проблеми доступності національних і світових інформаційних ресурсів як для певних категорій користувачів, так і для усіх громадян залишаються актуальними. Особливістю ЕІР є те, що їх використання потребує технологій доступу, зміни у яких відбувається швидкими темпами. Прискорений розвиток інформаційних технологій та індустрії телекомунікацій змушує бібліотеки постійно удосконалювати технічне та технологічне забезпечення доступу до інформаційних ресурсів, потребує постійного оновлення та модернізації парків комп'ютерної техніки відповідно до впровадження нових програмних засобів та технологій, що здійснюється виробниками та розповсюджувачами інформаційних продуктів.

Технічне переоснащення бібліотек на основі впровадження нових інформаційних технологій, пов'язаних зі створенням, обробкою, засобами доступу та пошуком інформації, має значний якісний вплив на розвиток ДБО. Слід звернути увагу, що фахівці сфери ДБО, працюючи в інформаційно перевантаженому, мінливому технологічному середовищі, виконують важливу науково-інформаційну роботу, що забезпечує вченим, спеціалістам доступ до знань, закладених у світових ІР, сприяють підвищенню ефективності їхньої професійної діяльності, задоволенню виробничих, освітніх інформаційних потреб. Існує нагальна потреба офіційного визнання бібліотечних фахівців як науково-інформаційних працівників з наданням відповідного статусу.

Аналіз статистичних даних відвідувань і довідково-бібліографічних послуг у бібліотеках України протягом останніх років свідчить про зростання кількісних показників. Це підтверджує думку про стійку привабливість бібліотеки як науково-інформаційної, культурно-просвітницької установи, основного компонента національної інфраструктури знань, а також про інтеграцію традиційних і друкованих джерел інформації, необхідності їх паралельного та комплексного використання.

Майбутнє бібліотек України, повнота та якість забезпечення інформаційних запитів користувачів суттєво залежать від ступеня їх взаємодії та інтегрованості в структуру міжнародної інформаційної системи. Бібліотека як науково-інформаційний центр буде розвиватися в електронну еру, зробивши пріоритетною роботу з цифровими масивами, які існують у бібліотеці та поза її межами. Це потребує належної організації доступу до ІР та кваліфікованого консультування при пошуку інформації у кіберпросторі, тобто усвідомлення важливості розвитку системи довідково-бібліографічного обслуговування. Її ефективна діяльність можлива за умов визнання навігаторської функції визначальною, розвитку випереджувального ДБО, підвищення професіоналізму кадрів і відповідного розвитку матеріально-технічної бази.

Література

1. Баркова О. Інформаційне обслуговування науковців за програмою INTAS (1997–1999) // Бібл. вісн. – 2000. – № 3. – С. 49–51.

2. Вормелл И. Критерии успеха и выживания информационных предпринимателей // Междунар. форум по информации и документации. – 2000. – Т. 25, № 3. – С. 21–23.

3. Воройский Ф. С. Информатика. Новый систематизированный толковый словарь-справочник: (Ввод. курс по информатике и вычислительной технике в терминах. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Либерия, 2001. – 536 с.

4. Дацькова Н. С. Друковані та електронні каталоги бібліотек як джерело бібліографічного пошуку // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – Вип. 6. – С. 492–497.

5. Добко Т. В. Інформаційні ресурси довідково-бібліографічного обслуговування: стан та проблеми використання // Бібліографознавство: теорія і практика. – К., 1997. – С. 46–56.

6. Добко Т. В. Тенденції розвитку довідково-бібліографічного обслуговування // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 128–136.

7. Дорогунцов С., Куценко В. Освітня сфера в інформаційному суспільстві // Вісн. НАН України. – 2002. – № 11. – С. 3–10.

8. Інформаційний показник неопублікованих бібліографічних списків, виконаних бібліотеками науково-дослідних установ НАН України. 1996–2001 / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; Асоціація бібліотек України / Уклад. І. М. Архіпова (уклад.); Ред.: Т. В. Добко, М. А. Чиж. – К., 2002. – 33 с.

9. Карбо Т. Библиотекарь в большой семье информационных профессий: американская перспектива // Междунар. форум по информации и документации. – 1999. – Т. 24, № 3. – С. 23–26.

10. Курас І. Інформаційні ресурси України: стратегія розвитку // Бібл. вісн. – 2001. – № 1. – С. 2–6.

11. Ланде Д. В. Навігація в мережі Internet // НТІ. – 2000. – № 2. – С. 18–24.

12. Моргенштерн И. Г. Справочно-библиографическое обслуживание в библиотеках: Науч.-практ. пособие. – М.: Либерия, 1999. – 80 с.

13. Науковцям України: 50 компакт-дисків (жовтень 1994 – березень 1998 р.) світової бази даних «Current Contents» Інституту наукової інформації США / НАН України; Ін-т проблем реєстрації інформації. – К., [1998]. – [10] с.

14. Немошкаленко В. Інформаційне забезпечення української науки // Бібл. вісн. – 2001. – № 1. – С. 6–8.

15. Онищенко О., Попроцька В. Основні підсумки наукової діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Бібл. вісн. – 2002. – № 3. – С. 2–15.

16. Патон Б. Інноваційний шлях розвитку економіки // Вісн. НАН України. – 2002. – № 2. – С. 11–15.

17. Прокошева Т. Бібліотеки, комп'ютерні технології та інформаційне суспільство: нові тенденції, нові перспективи // Бібл. планета: Інформ. бюл. – 2002. – № 4. – С. 4–8.

18. Словарь иностранных слов и выражений. – М.: Олимп; ООО «Изд-во АСТ-ЛТД», 1997. – 608 с.

19. Третьяк С. А. БД на компактних оптичних дисках у наукових бібліотеках // Бібл. вісн. – 1998. – № 11. – С. 13–17.

20. Филиппова Л. Я. Автоматизированные библиографические базы данных: пользовательский подход. – К.: ЧП «Интеграл Кин», 1998. – 191 с.

21. Чекмарьов А. О., Костенко Л. Й., Павлуша Т. П. Національна система електронних бібліотек / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – 50 с.